

Duro Radosavović: Nenad Stevović / Rata – Crnogorska kolonija u Vojvodini

Kao uvod u ovu knjigu, Nenad Stevović se poslužio odlomkom iz poeme Radovana S. Stevovića. Jedan stih iz odlomka te *Poeme o seobi* mi se urezao u um i pratio kroz čitanje knjige kao jedna od glavnih tema. Stihom „Zbogom ostaj mili pragu“ precizno je opisan odnos kolonista prema pragu kao snažnoj metafori, mostu između kuće i familije.

Iako sam predstavnik generacije kojoj je bilo kakav pomen tradicije postao demode, vjerujem da ova knjiga može računati na čitaoce svih starosnih dobi. Rijetko koja knjiga slične tematike korespondira sa savremenim izdavaštvom i uopšte publikom. Međutim, ova knjiga me je višestruko iznenadila. Dizajn naslove strane, font i raspored fotografija, grafika i ilustracija obično su prepušteni ljudima koji nisu dovoljno talentovani, što ovdje izgleda nije bio slučaj. Kompletan izgled knjige ne zaostaje ni malo za najboljim izdanjima u regionu. Upravo tu leži jedna od inovacija koju u sebi ima ovo izdanje. Konačno, postoji i knjiga koja može da računa i izgledom na publiku, odnosno da vrebata i da privuče čitaoca i izgledom, a ne samo sadržinom.

Nakon izgleda knjige, ono što me na samom početku impresioniralo jeste uvod u ovu našu priču. Još od predgovora Gordana Stojovića, pa preko autorovog uvoda, potpuno nenametljivo se u prvi plan stavlja naša sudbina o kojoj dugo nismo bili u prilici, a i nismo ni bili voljni da govorimo. Greška koju većina ljudi pravi pišući o ovoj osjetljivoj temi jeste da pišu previše ostrašćeno ili ideološki obojeno, nebi li se okoristili o politički podobnu priču. Upravo takav način pisanja odvraća od štiva publiku, a naročito omladinu, koja bi najviše trebala da se bavi ovom temom. Međutim, Stevović je uspio da sve kaže, a da to ne bude agresivno, već je od ove knjige napravio udžbenik koji je vrijedan. Niko do sad o ovim temama nije pisao sa naučnog stanovišta, i dugo je prezentovanje ove priče našem narodu zavisilo od individualaca i njihovog ličnog pregnuća, i tek sad je naša država institucionalizuje i valjda se trudi da omogući istraživačima pomoć u njihovom radu.

Vrlo vješto je Stevović ispričao ovu komplikovanu priču, tako da knjiga o kolonistima djeluje kao romaneskno štivo, kao da čitamo o jednoj sudbini, a zapravo riječ je o kolektivnoj sudbini jedne zemlje, odnosno jedne generacije. Imajući u vidu neraskidivu vezu crnogorskog bića, familije, kuće i praga, raseljavanje samo jedne crnogorske familije može se svrstati u tragediju. Stevovićeve priče prati ljude koji su naseljavali mjesto Rata, a bez ikakvog pre nagljivanja likove iz ove knjige možemo nazivati i junacima jer su njihove sudbine inspirativne.

Crnogorci dolaze iz krša i planine u vojvođansku ravnicu i blato. Taj kontrast i način njihovog prilagođavanja je višestruko zanimljiv. Osjeća se ogroman žal za domovinom u svima njima, vidi se jak impuls očuvanja tradicije kroz nošnju, govor i običaje, ali se takođe vidi i još jedan specifikum crnogorskog bića, a to je dobar susjedski odnos i gotovo neočekivano dobro učešće u svim društvenim tokovima. Napominjem da je neočekivano iz razloga jer obično zemlje koje su dugo bile okružene okupatorima i provele dugo vremena izolovane imaju problem sa uključivanjem ljudi u nove društvene tokove, odnosno transformacijom naroda u građane, što nije bilo slučaj sa Crnogorcima.

Tome svjedoči i podatak da je na fakultetu u Subotici (gradu koji je nakon Beograda i Zagreba bio treći po veličini u tadašnjoj državi) od 496 studenata čak 107 su bili Crnogorci. U Rati je osnovana knjižnica Njegoš koja je postala središte okupljanja omladine. Vremenom je omladina

stremila idejama proleterijata i knjižnica Njegoš postala je središte okupljanja mladih komunista. Četvrtkom su slušane humorističke emisije i večeri Radio Beograda. Osnovane su i Usmjerne novine koje su za cilj imale informisanje naroda o aktuelnim pitanjima, a poseban dio zvao se Vrabac, u kojem se alegorično i kritički analiziralo stanje u zemlji. Takođe, osnovano je *Diletancko pozorište Budućnost* koje je izvodilo *Balkansku caricu*, *Gospođu ministarsku* i *Jazavca pred sudom*. Bio bi to pravi omaž da se u Crnoj Gori osnuje istoimena dramska sekcija, u znak sjećanja na naše pretke pregaoce u polju kulture.

Kasnije je omladina Rate lijepila propagandne komunističke plakate, pa su aktivisti uhapšeni i strijeljani. Upravo u tom trenutku lijepa priča postaje jako ozbiljna. Novo poglavlje u knjizi govori o Drugom Svjetskom ratu i brojnim ljudima porijeklom iz Crne Gore koji su u tom ratu stradali. Zanimljiva je priča koliko je ljudi porijeklom iz Crne Gore internirano u logore u Mađarskoj, a naročito je interesantno na koji način su odvedeni ti ljudi u logore. Nekoliko familija je predosjetilo rat i uspjelo prije izbijanja sukoba da se vrati u Crnu Goru. Međutim, okupacione vlasti u cilju da što mirnije sprovedu akciju internacije kolonističkim porodicama su objašnjavali da ih vraćaju u krajeve iz kojih su došli. Puni vagoni su kasnije umjesto ka Crnoj Gori skrenuli ka jugoslovensko-mađarskoj granici. Stevović nakon opisa ove teške sudbine našeg naroda navodi imena i prezimena ljudi koji su internirani u Mađarske logore Barč i Šarvar. Pročitao sam svako ime sa pažnjom i poštovanjem. Bilo mi je drago što otkrivam važne podatke o stradanju mog naroda, i bilo mi je užasno žao što se ni danas ne potencira priča o tim ljudima na pravi način. O samo jednoj fotografiji mogao bi se snimiti film. Porodica Vasa Aleksića je fotografisana na Rati 1941. godine uoči odlaska u logor, a ista porodica u istim pozama kao na fotografiji iz 1941. godine slikala se u Mađarskoj 1985. godine pri posjeti logoru u koji su bili internirani. Stevović je savršeno uklopio tekst i fotografije i učinio da ova knjiga bude prava foto-priča kroz istoriju kolonista.

Takođe, predstavljena su i dva individualca koja odlikuje ogromna snaga duha. Prvi je slikar Milenko Vuksanović – Čiča praćen tekstovima koje su o njemu pisali Miroslav Antić i Momo Kapor. Opisi prate snažan duh Crnogoraca koji baštini Vuksanović i njegovu adaptaciju na svijet salaša. Opisan je kao pripadnik naroda koji je istorija pokušavala uvijek ponovo da raskući, ali su se oni ipak pokazali jači od istorije.

Kroz drugu ličnost koja je predstavljena rečeno je dovoljno o stradanju Crnogoraca u vrijeme Rezolucije Informbiroa. Riječ je o Vladu Dapčeviću, čovjeku čija sudbina zaista zvuči kao savršen scenario. Opisan je njegov put preko Vojvodine i pokušaj prebacivanja u Mađarsku. Tu se može vidjeti povjerenje koje je Vlado Dapčević imao u svoju braću Crnogorce.

U nastavku je Stevović prikazom savremene Rate opisao običaje koji su očuvali naši kolonisti. Autor je uspio da priču ispriča koncizno i linearno. Važno je što je Stevović izbjegao gomilanje arhivskih podataka i šturih informacija, dozirao je svaki podatak i učinio da ova knjiga bude jako zanimljiva svima. Vođen idejom da ono što nije zapisano, nije se ni dogodilo, Stevović nije dozvolio da i dalje Crnogorska istorija zavisi od usmenog predanja, već je ovom knjigom ostavio još jednu knjigu koja svjedoči više nego bilo kakvo usmeno predanje. Za ovakav naučno-istraživački rad nije potrebno samo mnogo rada i istraživanja, već je potrebna ljubav prema poslu, priči i Crnoj Gori.

Ukoliko bi ova knjiga, ili makar njeni djelovi bili dio obaveznog obrazovanja u osnovnim i srednjim školama, to bi bio pomak u ispravljanju grešaka u obrazovnom sistemu koji je iznjedrio previše mladih ljudi koji ne znaju suštinske stvari o svojoj zemlji i narodu rasutom po svijetu.